

EFTERÅRETS AROMA

HISTORIEN OM EN LUGT

"Hvilket blad? Hvilken svamp? "

Komponisten John Cages oversættelse af Matsuo Bachos klassiske haiku digt.

Kao rakte mig svampen. Det var første gang, jeg oplevede lugten. Lugten er ikke nem at definere eller beskrive. Den minder hverken om blomster eller lækker mad men er foruroligende. Mange mennesker vænner sig aldrig til den. Nogle mennesker sammenligner den med rådne ting, og andre med naturlig skønhed. Ved denne første duft var jeg bare – foruroliget.

af ANNA TSING

Jeg går ofte en tur i skoven, når jeg er bekymret eller mit hoved er fyldt med rumsterende tanker. Det var på disse ture i skoven, at jeg udviklede en interesse for at lede efter vilde svampe. Selv om jeg mente, jeg havde set en imponerende masse slags svampe, viste det sig, at jeg aldrig havde hørt om den bestemte svamp, hvis lugt er så foruroligende, at vilde dyr graver sig selv til blods i deres søgen efter den, og svampeentusiaster sværmer til ensomme steder i skovene, som var de ramt af svampe-

feber. I en lys september måned begav jeg mig derfor til Oregon i Cascade-bjergene på udkig efter en lejr, hvor svampeplukkere holder til, og jeg fandt en, lige over kløften, på østsiden. Der var ingen mennesker der, så jeg besluttede selv at udforske skoven.

Skoven så ikke specielt lovende ud. Jorden var tør og stenet, og kun et par splejsede klitfyr syntes at kunne gro deri. Der voksede ikke engang græs, og når jeg rørte ved jorden, skar jeg mine fingre på de skarpe pimpsten. Det var en

stor kontrast til den vestlige side af bjergene, som jeg kortvarigt havde besøgt. Her dominerede yndefulde, kæmpestore douglasgraner over bregnefyldte dale fyldt med svampe, lige fra røde skørhatte til elfenbenskoraller. Skoven lignede noget fra et eventyr, mens den skov, jeg nu stod i, mest mindede om science fiction.

Værre var det, at jeg næsten øjeblikkeligt følte mig desorienteret. Uanset hvilken vej, jeg vendte mig, så skoven ud på præcis samme måde. I løbet af et par

minutter var jeg faret vild. Jeg havde ingen anelse om, hvilken vej jeg skulle gå for at finde min parkerede bil. Jeg havde kun forestillet mig, at jeg ville være væk et par minutter, så jeg havde hverken medbragt mad eller drikke, og jeg ville snart blive tørstig og begynde at fryse.

Jeg vadede rundt i blinde og fandt til sidst en grusvej. Men så var spørgsmålet: hvilken vej skulle jeg gå? Jeg traskede videre, mens solen langsomt begyndte at gå ned. Efter et par hundrede meter standsede en pick-up ved siden af mig. En frisk ung mand og en indtørret gammel mand kiggede ud på mig og tilbød mig et lift. Den unge mand hed Kao. Ligesom sin onkel, var han en del af Mien-folket fra Laos' bjerge og var kommet til USA fra en flygtningelejr i Thailand i 1980'erne. Kao og den gamle mand var naboer i Sacramento, Californien, og kom her i skoven for at plukke svampe. De tog mig med til deres lejr, hvor Kao gik ud for at hente vand. Den ældre mand talte ikke engelsk, men talte ligesom mig en smule mandarin kinesisk. Vi udvekslede derfor kejtet ord og sætninger, mens han tændte en håndlavet pipe.

Den første lugt

Det var næsten mørkt, da Kao kom tilbage med vandet. Alligevel bad han mig om at gå med ham på svampejagt, da der var svampe i nærheden. Ikke langt fra hans lejr kravlede vi i skumringen op ad en stenet bjergskræning. Det eneste, jeg kunne se, var snavs og et par splejsede fyrretræer. Men Kao greb sin spand og sin stok og stak dybt ned i jorden og trak en fed paddehat op. Hvordan var det

muligt? Jordoverfladen havde ikke vist tegn på noget, men gemte al ligevel på en svamp.

Kao rakte mig svampen. Dette var første gang, jeg oplevede lugten. Lugten er ikke nem at definere eller beskrive. Den minder hverken om blomster eller lækker mad, men er foruroligende. Mange mennesker vænner sig aldrig til den. Nogle mennesker sammenligner den med rådne ting, og andre med naturlig skønhed. Ved denne første lugt var jeg bare – foruroliget.

Er det muligt at fortælle lugtens historie? Ikke en etnografisk beskrivelse om det at lugte, men snarere en historie om lugten i sig selv; om lugtens bevægelse, ind i næseborene på så mange slags mennesker og dyr, som påvirker både planterodder og jordbakteriers membraner?

Lugten, som jeg vil følge, er den fra matsutake, en kosmopolitisk gruppe af vilde svampe, der ofte har status som de dyreste svampe i verden. Hvad enten man holder af lugten eller forsøger at ignorere den, så har lugten inspireret mennesker over hele den nordlige halvkugle til at tømme skove for matsutake og videresende dem til Japan, hvor de er mest værd. Egern, rensdyr og mange andre væsener er også på udkig efter den. Rådyr foretrækker matsutake blandt spiselige svampe, og bjørne vender væltede træstammer og graver grøfter, så snart lugten rammer deres næsebor. Folk fortalte mig om elge, som gik rundt med blodige muler på grund af deres ihærdige bestræbelser på at finde matsutake blandt de skarpe pimpsten i jorden. Jeg fik af vide, at lugten tiltrækker elgene til et område, hvor matsutake gror under

jorden, og derfra videre til et andet område, og at svampene styrkede hannernes efterårsbrunst.

At beskrive en lugt

Og hvad er lugt, hvis det ikke er en særlig måde at værdsætte en kemisk proces? På denne måde er træer også påvirket af lugten af matsutake, eftersom de må leve med lugten fra røddernes optagelse. Ligesom i træflers tilfælde, så er flyvende insekter blevet set kredsende rundt om underjordiske matsutake-områder. Dog er snegle og mange former for jordbakterier og andre svampe frastødt af lugten og bevæger sig derfor uden om matsutake-områderne.

Disse kemiske processer kan følges ved at spore de forskellige arter og interkulturelle moder, som finder sted på tværs af matsutake-skove, laboratorier, og svampemarkeder. Men lugten er flygtig, og vi er ofte overraskede over dens påvirkning på os. Vi er ikke gode til at beskrive lugt i ord. Det gælder selv, når vores reaktioner er stærke og bevidste. Vi mennesker indånder og lugter i samme åndedrag, men at beskrive lugt synes næsten lige så svært som at beskrive luft. Men, i modsætning til luften, så er lugten altid et tegn på en andens tilstedeværelse, som vi umiddelbart reagerer på. Vores reaktion tager os altid et nyt sted hen, vi er ikke helt os selv mere, eller i det mindste ikke alene, men vi er os selv i mødet med en anden.

Uforudsigeligt transformeres vi af det øjeblik, hvor vi konfronteres med den anden. Konfrontationer er i deres natur uvisse. Måske kan lugt, i sin diffuse blanding af flygtighed og sikkerhed, guide en

gennem mødets uvished?

Uvished, musik og svampe

Uvisheden har gennem tiden betydet meget for menneskets begejstring for svampe. 'Uvished' var navnet på en række korte musikstykker skrevet af den amerikanske komponist John Cage. Mange af disse musikstykker omhandlede mødet med svampe. Cage mente, at jagten efter vilde svampe krævede en særlig form for opmærksomhed. Opmærksomhed, som især fokuserede på her-og-nu mødet i alle dets uforudsete situationer og overraskelser. Cages musik omhandlede dette uforudsigelige her og nu-møde, som han satte op imod den ensformige klassiske komposition. Han komponerede for at få publikum til at lytte både til de omgivende lyde samt den komponerede musik.

I den berømte musikløse komposition "4'33", er publikum tvunget til at lytte til de andre ting, som foregår. Cages fokusering på omgivelserne fik ham til at værdsætte tilfældigheder samt det samarbejde, både menneskeligt og ikke-menneskeligt, hvorigennem tilfældigheder opstår. Citatet, som jeg begyndte dette kapitel med, er Cages oversættelse af den japanske digter Matsuo Bashos haiku fra det syttende århundrede, som både er blevet oversat som "Matsutake", "Og den blev siddende på" og "Bladet fra et ukendt træ". Cage besluttede, at det uvisse ved mødet ikke var klart nok i disse oversættelser. Han bestemte sig derfor først for "Det er det ukendte som bringer svamp og blad sammen", hvilket fint udtrykker det uvisse i mødet mellem svampen og bladet. Dog

syntes han, den oversættelse var for tung. "Hvilket blad? Hvilken svamp?" introducerer os i stedet for til det uidentificerbare, som Cage nød at lære fra svampe.

Mykologen Alan Rayner synes, at uvisheden ved svampevækst er en af de mest spændende ting ved fungus (den form for liv, der producerer svampe). Vores menneskekroppe sammensættes tidligt i vores liv på en bestemt måde. Kommer vi igennem livet uden de store skader på kroppen, så er vi ikke meget anderledes i formen, når vi er voksne. Vi kan ikke gro ekstra lemmer, og vi må holde os til den ene hjerne, vi hver især har fået. Fungi derimod, bliver ved med at vokse og ændrer form hele deres liv.

Fungi er berømte for at ændre form i forhold til deres konfrontationer med andre organismer og miljøer. Mange fungi er "potentielt udødelige," hvilket betyder, at de ikke dør af alderdom, men derimod af sygdom, skade eller mangel på ressourcer. Det afspejler, hvor meget menneskets tanker om viden og eksistens omhandler bestemte livsformer og aldre. Vi forestiller os sjældent livet uden sådanne grænser, og når vi gør, forvilder vi os ind i fantasier. Gennem viden om svampe udfordrer Rayner os til at tænke anderledes. Han påpeger, at nogle aspekter af vores liv er sammenlignelige med svampes uvished. Vores daglige vaner er ofte gentagelser, men de er også udefinerede og skabes af både muligheder og tilfældigheder. Hvad hvis vores uvisse livsform ikke tog form efter vores krop, men snarere var et resultat af vores bevægelser over tid? Denne form for uvished udvider vores opfattelse af menneskelivet ved at vise

os, hvordan vi transformeres af tilfældige møder. Mennesker og fungi udveksler sådanne her og nu-transformationer gennem de tilfældige konfrontationer med hinanden. Hvilken person? Hvilken svamp?

Tilberedning af matsutake

Lugten af matsutake påvirkede mig fysisk. Første gang, jeg brugte svampene i madlavning, ødelagde de en ellers god gryderet. Lugten var overvældende uappetitlig, og jeg kunne simpelthen ikke spise det. Jeg smed hele retten væk og måtte nøjes med at spise ris. Efter denne oplevelse var jeg varsom; jeg samlede svampene, men spiste dem ikke. En dag besluttede jeg mig for at give min samling til en japansk kollega, som var lykkelig over at modtage svampene. Hun havde aldrig set så mange matsutake i sit liv. Hun planlagde derfor at anvende nogle af dem til aftensmaden. Først viste hun mig, hvordan hun rev hver svamp over uden at røre dem med en kniv. Metallet af kniven ændrede smagen, sagde hun, og desuden havde hendes mor fortalt hende, at svampens ånd ikke brød sig om brugen af kniv. Så grillede hun matsutaken på en varm oliefri pande. Olien påvirkede lugten af matsutake, forklarede hun, endnu værre var smør, som havde sin egen stærke lugt. Matsutake skal grilles naturligt eller koges i en suppe; olie eller smør ødelægger svampen. Hun serverede den grillede matsutake med en smule limesaft. Det smagte vidunderligt! Og vigtigere var, at jeg også var begyndt at synes om lugten.

I løbet af de næste par uger, ændrede mine sanser sig. Det var et fantastisk år for matsutake, og man kunne finde dem overalt.

Men nu var lugten behagelig. Jeg havde i løbet af mine år på Borneo haft en lignende oplevelse med 'durian', en vidunderlig, men stinkende tropisk frugt. Den første gang, jeg fik serveret durian, følte jeg, at jeg skulle kaste op. Men det var et godt år for durian, og lugten var overalt. Inden længe holdt jeg af lugten, og jeg kunne ikke længere huske, hvad det var, der havde gjort mig dårlig den første gang. Det samme var tilfældet med matsutake. Jeg kunne ikke længere huske, hvad jeg tidligere havde fundet så afskyeligt. Nu lugtede svampen behageligt.

Lugten af nostalgi og landsbyliv

Jeg er ikke den eneste, som har reageret sådan. Koji Ueda driver en gourmet grøntsagsbutik i Kyotos traditionelle marked. Han fortalte mig, at der i løbet af matsutake sæsonen kommer mange mennesker ind i hans butik uden at ville købe svampene (hans matsutake er dyre), men for at lugte til dem. Bare det at komme ind i butikken gør folk glade, sagde han og fortalte, at den rene og skære glæde, som lugten giver folk, var grunden til, at han solgte matsutake.

Måske var det 'lykkefaktoren' i de lugtende matsutake, som fik japanske lugtingeniører til at fremstille en kunstig matsutake-lugt. Man kan nu købe matsutake-aromatiserede kartoffelchips og matsutake-aromatiseret miso-suppe. Jeg har prøvet dem, og hvis jeg virkelig forsøger, kan jeg godt fornemme smagen af matsutake på kanten af min tunge. Men det kan ikke sammenlignes med smagen fra en rigtig matsutake. Dog har mange japanere kun smagt den kunstigt fremstillede smag af

matsutake, eller måske som de frosne champignoner, som er anvendt i såkaldte matsutake-ris eller matsutake-pizza. Mange af disse mennesker spekulerer på, hvad al den postyr om matsutake drejer sig om, og er overbærende, men kritiske over for dem, der konstant snakker om matsutake. Intet kan lugte så godt. Denne hån er velkendt blandt matsutake-fans i Japan, som har dannet en diskret holdning til svampene. Lugten af matsutake, forklarer de, minder om barndommens naivitet og lugter som et landsbyliv, et barndomsbesøg hos ens bedste-forældre og som jagten efter guldsmede. Lugten fører mange erindringer med sig. Den minder

om åbne fyrreskove, som nu står tætbevoksede og ved at kvæles, og om papirskillevægge, der blev brugt som landsbyhusenes indvendige døre. En kvinde forklarede, at hendes bedstemor udskiftede papirene hvert nytår og brugte det gamle papir til at pakke det nye års svampe ind i. Det var nu nemmere, dengang da naturen ikke var nedbrudt og giftig.

Dr. Mankato Ogawa, en ældre ekspert i Kyotos matsutake-videnskab, forklarede, at nostalgi kan have et godt formål. Hans pension havde gjort det lettere for ham at tale om sine liden-skaber. Hans matsutake-videnskab forklarede han, havde altid fremhævet fordele for både men-

nesker og natur. Han havde drømt om at vise folk, hvordan man ved at pleje matsutake-skove kan puste nyt liv i by- og landområder. Dette ville ske efterhånden som bymenneskerne blev interesserede i livet på landet, og landsbyboere havde et værdifuldt produkt at sælge i byerne. Hvis nostalgi var en del af dette projekt, så meget desto bedre. Desuden var det også hans nostalgi. Han viste mit forskningsteam, hvad der engang havde været en blomstrende matsutake-skov beliggende bag et gammelt tempel. Nu til dags var bakken mørk af nåletræer og kvalt i bredbladede træer og halvdøde fyrretræer. Vi fandt ingen matsutake. Engang,

erindrede

han, vrimgede denne bjergside med svampe. Ligesom Marcel Prousts madeleine kager er matsutake fuld af *temps perdu* - spor efter tabte tider.

Koreansk hjemve

Dr. Ogawa nyder nostalgi med stor ironi og begejstring. Da vi stod i regnen ved siden af den tomme matsutake-tempelskov, fortalte han om den koreanske oprindelse af den japanske betagelse af matsutake. Du skal dog vide, for du hører historien, at der ikke er splid mellem japanske nationalister og koreanere. Dr. Ogawa minder os om, at det er imod det japanske ønske at sige, at koreanske aristokrater startede den japanske civilisation. Dr. Ogawa forklarede, at længe før koreanerne ankom til det centrale Japan, havde de ryddet deres skove, så der kunne bygges templer og erhverves brændstof til jernstøberi. Koreanerne ødelagde de åbne fyrreskove, hvor matsutake voksede, længe før sådanne skove dukkede op i Japan. Da koreanerne spredte sig til Japan i det 8. århundrede, fældede de skovene for at bygge templer og støbe jern. Skovrydningen ledte ikke kun til nye opvoksede fyrreskove, men også til et hjem for matsutake. Lugten af matsutake gav koreanerne hjemve. Den første nostalgi: Den første kærlighed for matsu-

take. Dr. Ogawa fortalte os, at det var i længsel efter Korea, at Japans nye aristokrati for første gang forherligede den nu berømte efterårsaroma. Ikke så mærkeligt, tilføjede han, at japanere i udlandet også er så besat af matsutake.

Han sluttede af med en sjov historie om en japansk/amerikansk matsutake-jæger som han mødte i Oregon. I en blanding af japansk og engelsk, udtrykte jægeren sin respekt for Dr. Ogawas forskning ved at sige "Matsutake gør os japanerne skøre!"

Forbundet med mishandling

Dr. Ogawas historier fascinerede mig på grund af deres nostalgi, men de frembragte også en anden tanke: Matsutake vokser kun i meget misrogtede skove. Matsutake og rød fyr er partnere i det centrale Japan, og begge vokser kun, hvor folk har gennemført store mængder skovrydning. Over hele verden er matsutake forbundet med de mest mishandlede skove såsom steder, hvor gletsjere, vulkaner, klitter – eller menneskelige handlinger – har ødelagt de oprindelige træer eller jord. Den pimpstensfyldte jord, jeg betrådte i det centrale Oregon, eksemplificerer den type jord, som matsutake foretrækker, dvs. jord, hvor de fleste planter og andre svampe ikke kan gro.

I disse udpinte landskaber dukker konfrontationens uvished op. Hvilken banebrydende vækst har fundet vej her, og hvordan kan den overleve? Det er usandsynligt, at selv de mest hårdføre kimplanter kan klare at leve der, medmindre de forener sig med en lige så hård-

før svamp til at trække næringsstoffer ud fra den stenede jord. (Hvilket blad? Hvilken svamp?). Uvisheden ved svampevækst er også vigtig, eftersom svampen bevæger sig på tværs af ugæstfrie områder. Kunne den støde på et egnet træs rødder? En ændring i underlagets konsistens eller potentielle næring? Svampen lærer landskabet at kende gennem sin ubestemte vækst.

Der er også menneskelige konfrontationer. Vil menneskene naturligt nære svampene, mens de skærer brænde og indsamler bladgødning? Eller vil de indføre nye og fjendtlige planter, importere eksotiske sygdomme eller rydde området til husbyggen? Menneskers handlinger har stor betydning på disse landskaber. De både menneskelige og ikke menneskelige historier er ikke robotprogrammer, men snarere sammenfatninger i det uvisse her og nu. Filosofen Walter Benjamin udtrykker det som et minde fra fortiden, "som blinker i et faretruende øjeblik".

Vi vedtager historie, skriver Benjamin, ligesom "en tigers spring hen imod det, som allerede er passeret". Antropolog og videnskabsforsker Helen Verran giver et stærkere billede. Hun fortæller, at blandt Australiens Yolngu-folk sammendrages erindringen om forfædrenes drømme med nutidige udfordringer i et ritual, hvor et spyd kastes ind i midten af fortællingen. Spydkastningen standser fortiden i her og nu mødet. Gennem lugten genkender vi både spyddets kast og tigerens spring. Fortiden, som vi bringer til mødet, har en sammensat lugt. At lugte barndomsbesøget hos ens bedsteforældre sammenfatter en stor

del af japansk historie, ikke alene vitaliteten af landsbylivet i midten af det tyvende århundrede, men det nittende århundredes skovrydning, som først kom og ødelagde landskabet, samt den urbanisering og nedlæggelse af skovområder, der senere fulgte.

At frastøde eller tiltrække

Mens nogle japanere kan lugte deres selvskabte nostalgi i skovene, er dette naturligvis ikke den eneste påvirkning, som bringer folk til disse vilde steder. For at vende tilbage til Kao, som stadig venter med sin stok og spand i min historie, må jeg krydse et terræn af andre historier og lugte. Tænk engang på lugten af matsutake igen. De fleste europæere kan ikke fordrage lugten. En nordmand gav den eurasiske art sit første videnskabelige navn, *Tricholoma naseosum* – den svamp, som har en kvalmende lugt. Amerikanere med europæisk blod i årene er ofte lige så uimponerede over lugten fra Stillehavets nordvestlige *Tricholoma* magnivelera. "Mug", "terpentin", "mudder", svarede plukkere, da jeg bad dem om at karakterisere lugten. Flere synes, at lugten mindede om rådne svampe. Nogle plukkere var bekendt med den californiske taksonomiekspert David Auroras beskrivelse af lugten som "en provokerende blanding af sukkersød kanel og beskidte sokker." Ikke ligefrem noget, man ønsker at spise. Plukkerne fra Oregon lagrer eller ryger ofte svampen, når de bruger den i madlavning, eftersom denne proces synes at maskere lugten og gøre svampen anonym.

Det er måske ikke overraskende, at amerikanske forskere har

undersøgt lugten af matsutake for at se, hvem der frastødes af den (snegle), mens japanske forskere har undersøgt lugten for at se, hvem den tiltrækker (nogle flyvende insekter). Er det den "samme" lugt, hvis folk ved mødet med svampen påvirkes så forskelligt? Inkluderer dette problem snegle og myg? Hvad hvis lugtesansen, som i mit tilfælde, forandrer sig? Hvad hvis svampen også kan ændres gennem sine møder med omgivelserne?

Disse tanker kom til mig en dag, da jeg undersøgte nogle usædvanligt dårligt lugtende Oregon-matsutake. Plukkeren forklarede, at han fandt disse svampe under hvid-gran, og at skovhuggere kaldte denne type gran "pis-gran" på grund af den dårlige lugt, det afgav, når man skar i det. Svampene lugtede lige så slemt som dette gran, og i deres møde med hinanden dannede de derfor en "pisgran-matsutake" lugt.

I sådanne uvisheder gemmer der sig en fascinerende knude af natur/kultur. Forskellige lugtesanser og forskellige kvaliteter af lugt er viklet sammen i en knude. Det synes at være umuligt at beskrive lugten af matsutake uden at gengive de mange kulturelle og naturlige historier, som er knyttet til den. Ethvert forsøg på at udrede knuden, måske ligesom den kunstig fremstillede matsutake lugt, vil sandsynligvis føre til, at man går glip af pointen; den uvisse oplevelse af mødet med svampen, som inkluderer et tigerspring ind i historien. Hvad er lugt ellers?

Det viser sig, at der er mange både mærkelige og vidunderlige mennesker, som plukker matsutake. Efter den første aften i skoven, introducerede Kao mig til

flere mien-plukkere, og via dem mødte jeg også hmong-folket, lao- og khmer-plukkere samt hvide og latinoer. Og inden længe rejste jeg fra Oregon til British Columbia, det centrale Japan, det sydvestlige Kina og det nordlige Finland. Steder, hvor mærkelige og vidunderlige mennesker er involveret i matsutake. Alle havde deres egne måder at lugte på og deres egne historier at bringe til mødet med svampen. Men mens de sjældent lyttede efter svar, så svarede matsutake ikke kun dem, men også de skovbrugere, brandmænd, landmænd, skovhuggere, miljøforkæmpere og udviklingsarbejdere, som gennem deres arbejde havde genskabt landskabet.

Er det muligt at snakke om kulturel mangfoldighed og skovvæsener i den samme historie? For mig har det været et sted at begynde, eftersom lugten af matsutake pakker, stabler og væver alle disse lag sammen. Vi kan trænge ind med et spydkast af vores egne historiske sammenfatninger, men vi bliver hurtigt fanget i de sammenfatninger, andre har. Jeg tror, at der i disse net af kultur- og naturhistorie, er en historie at fortælle om den løbende fremkomst af mangfoldighed. Kan du lugte det? ■

Artiklen er oversat af Marianne Pedersen

ANNA TSING UNDERVISER I ANTROPOLOGI PÅ UNIVERSITY OF CALIFORNIA, SANTA CRUZ. HUN HAR VÆRET GÆSTEPROFESSOR PÅ AARHUS UNIVERSITET. FOR TIDEN ARBEJDER HUN PÅ EN BOG MED TITLEN 'LIVING IN RUINS: CAPITALISM, BLASTED LANDSCAPES, AND THE POSSIBILITIES OF LIFE ON EARTH (A MUSHROOM STORY)'

fotos af forfatteren